

1-Antik çağda Kilikia bölgesi

Olcay TURAN¹

APA: Turan, O. (2020). Antik çağda Kilikia bölgesi. *Rumeli Tarih Araştırmaları Dergisi*, (1), 1-11.
DOI: 10.51297/rumelitarikh.2020.1.

Öz

Kilikia bölgesi sahip olduğu yeraltı ve yer üstü kaynaklarına ek olarak, jeopolitik konumu dolayısıyla önemini eskiçağ tarihi boyunca muhafaza etmiştir. Bu bağlamda tarihin erken dönemlerinden itibaren Mısır, Hitit ve Assurlular gibi pek çok devletin ilgisini çekmiş ve adı geçen güçlerin hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir bölge olmuştur. MÖ 612 yılında Assur İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında Kilikia, Syennesis unvanı taşıyan bir dizi kral tarafından bağımsız bir şekilde idare edilmiştir. Persler, egemenlikleri esnasında Kilikia'nın stratejik konumundan ve zenginliklerinden azami oranda istifa etmişlerdir. Bu dönemde Hellenler'e karşı yürütülen savaşta Persler için önemli bir üs olan Kilikia, Pers kral Kyros tarafından işgalinden M.Ö. 401 yılına kadar geçen zaman diliminde bölge kısmi otonomiye sahip yerel krallar tarafından idare edilmiştir. Bölge MÖ 333 tarihinde meydana gelen İssos Savaşı sonrasında Büyük İskender'in hâkimiyetine girmişse de MÖ 323'deki ölümü sonrasında Kilikia, diadokhlar arasında yaşanan çatışmalarla bağlantılı olarak sıklıkla el değiştirmiştir. Özellikle Roma'nın ortaya çıkardığı güç boşluğundan istifade eden korsanlar bir süre bölgede egemen oluşturdular. Roma, korsan sorununa çözüm bulmak gayesiyle Kilikia'daki hadiselere müdahil olmuştur. Roma, uzun süre boyunca Kilikia'da gevşek bir yönetim sergilemiş olup, bölgenin idaresinde yerel yöneticilerden zaman zaman istifade etmiştir. Roma egemenliği esnasında bölgenin sınırları sıklıkla değişmiş olmasına karşın doğudaki Parthlar'a karşı bir ileri karakol olarak önemini uzun süre muhafaza etmiştir.

Anahtar kelimeler: Kilikia, Hellen, Hellenistik, Roma

Cilicia region in the ancient age

Abstract

In addition to its under ground and above ground resources, the Cilicia region has preserved its importance throughout the ancient history due to its geopolitical location. In this context, Egypt has attracted the attention of many states such as Hittites and Assyrians since the early periods of history and has been a region where the aforementioned Powers tried to dominate. After the collapse of the Assyrian Empire in 612 BC, it was independently ruled by a number of kings with the title of Cilicia Syennesis. During their rule, the Persians resigned from the strategic position and wealth of Cilicia at the maximum rate. During this period, Cilicia an important base for the Persians in the war against the Hellenes was dominated by the local kings with partial autonomy during the period from the occupation by the Persian king Cyrus until 401 BC. Although the region came under the rule of Alexander the Great after the Battle of Issos in 333 BC, after his death in 323 BC, Cilicia frequently changed hands in connection with the conflicts between the diadokhs. Especially taking advantage of the power vacuum created by Rome, the pirates dominated the region for a while. Rome got

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Kırklareli, Türkiye), olcayturan@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-8093-9143 [Makale kayıt tarihi: 22.11.2020-kabul tarihi: 01.12.2020; DOI: 10.51297/rumelitarikh.2020.1]

involved in the events in Cilicia in order to find a solution to the piracy problem. For a long time, Rome had a loose administration in Cilicia and sometimes benefited from local administrators in the administration of the region. Although the borders of the region changed frequently during Roman rule, it maintained its importance for a long time as an outpost against the Parths in the east.

Keywords: Cilicia, Hellenistic, Rome

Giriş

Antik çağda Kilikia bölgesi doğuda Suriye, güneyde Akdeniz, kuzeyde Kappadokia ve Lykonian, batıda ise İsaoria ve Pamphylia ile çevrelenmiştir. Gerçekte Kilikia, fiziki yönleri itibariyle taban tabana zıt olan iki bölgenin ortak adıdır. Bu bölgelerden ilki Soloi/Pompeiopolis'den başlayıp, doğuda Alexandria Kat İsson'a (İskenderun) kadar olan alanı kapsayan, bereketli bir ovanın çevresini at nalı şeklindeki dağların kuşattığı ve üç adet nehir tarafından sulanan Kilikia Pedias (Ovalık Kilikia)'dır. Diğer bölge ise Korakesion (Alanya)'dan, Soloi/Pompeiopolis'e kadar uzanan bölgedir. Burası sadece tek bir nehrin geçişine izin veren ve yüksek engebeli dağların oluşturduğu bir yerdir². Trakheia (Dağlık Kilikia) adı verilen bu bölgeyi Strabon şu şekilde tanımlar:

Kıyası dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır ve ayrıca Tauros'un eteğinde uzanan İsaoria Bölgesi'nde ve Homonadeis'ten Psidia'ya giden kuzey tarafında fakir bir geçim sağlar³...

Hellenler'in Kilikia Pedias olarak adlandırdıkları bölge tarımsal açıdan oldukça bereketli bir alandır. Bölgede buğday, arpa ve yulaf gibi tahıl ürünlerine ek olarak üzüm de bol miktarda yetiştirilmekteydi. Ayrıca yine burada dönemin ip ve kumaş endüstrisinin temel hammaddesi olan keten de yetiştirilmekteydi. Kilikia Pedias, antikçağ boyunca sıklıkla kullanılan ticaret rotası üzerinde yer almaktaydı ki bölge, Amanos'daki Suriye Kapıları ve Trakheia'da yer alan Kilikia Kapıları vasıtasıyla Suriye ile Küçük Asya arasındaki bağlantıyı sağlaması nedeniyle oldukça önemli ve değerliydi. Bu stratejik önemdeki noktalar sayesinde bölge halkı ticaretten önemli oranda kâr sağlamaktaydı. Kilikia bölgesindeki yeryüzü şekilleri arasında var olan zıtlık bölge halkının karakterine de yansımıştı. Pedias'da yer alan kentler tarım, ticaret ve endüstri sayesinde refahlarını arttırarak uygar bir yaşam sürerken, Trakheia'daki ahali kabile yaşam tarzına devam ettirmiştir⁴.

Bölge için kullanılan Kilikia adına ilk olarak MÖ VIII. yüzyıla ait Asur kaynaklarında rastlamaktayız⁵. Hitit siyasi metinlerinde bölge için Kizzuwatna⁶ ifadesi kullanılırken, MÖ XIII. yüzyıla ait Mısır kaynaklarında bölge için Kedi ya da Kode adının zikredildiği görülmektedir⁷. Bölge bu dönem içerisinde Hitit, Mısır ve Asur arasında güç savaşlarına sahne olmuştur. MÖ 1200 yılında meydana gelen Deniz Kavimleri göçünden Kilikia da etkilenmiş, II. Ramses'in Mysia ve Dardanionlar gibi Hitit müttefikleri arasında saydığı ve Homeros'un Troas bölgesinde yaşadıklarını iddia ettiği Kelekesler bölgeyi istila etmişlerdir.⁸ Şayet II. Ramses ve Homeros'un iddiaları doğruysa, bahsi geçen halk MÖ 1200 dolaylarında meydana gelen Deniz Kavimleri göçü sırasında bölgeye gelmiş bir Ege toplumdur. Zira bölgede yer alan kentlerin kuruluş destanları ve bu kentlerin kurucularının Grek kahramanları olarak gösterilmesi bahsedilen teoriyi doğrular mahiyettedir. Bahsedilen duruma birkaç örnek vermek

² Jones 1971, 192.

³ Strab. 14.5.1.

⁴ Jones 1971, 192.

⁵ Luckenbill 1989, 25, 55, 80.

⁶ Goetze, 1961, 48-58; Desideri 1990, 328.

⁷ Erman 1995, 271.

⁸ Hom. İlyada. VI.397, 415.

gerekirse, tarihi tradisyona göre bölge kentlerinde Olba, Teuker'in oğlu Aias tarafından kurulmuştur⁹. Mallos, Amphiaros'un oğlu Amphilokhos tarafından¹⁰; Mopsuestia, Teiresias oğlu Mopsos¹¹; Tarsos ise Perseus, Herakles ya da Triptolemos¹² tarafından kurulmuştur. Bunun yanında Kilikia'da yer alan barbar kentleri tamamen asılsız olmakla birlikte Hellenler ve Romalılar tarafından kurulduklarını iddia etmişlerdir. Kıbrıs'daki kent isimleri ile Kilikia'daki yerleşim adları arasında var olan benzerlikler bölge kentlerinin bir kısmının Hellenler tarafından kurulduğunu göstermektedir. Zira Kıbrıs'da bulunan Soli ve Aphrodisium ile Kilikia'da yer alan Soli ve Aphrodisios kentleri kelime olarak birbirlerine çok yakın hatta benzerdirler. Bu durum her iki bölgedeki kentlerin Hellenler tarafından kurulduğunu gösterir ki, Asur kayırlarında Kıbrıs'da Hellen kökenli kralların bulunması bu iddiayı doğrulamaktadır¹³.

Troia savaşı sonrasında başladığına inanılan ve III. Ramses'in adalar üzerinden geldiklerini belirttiği Deniz Kavimleri Göçü tüm Yakın Doğu'da olduğu gibi Kilikia bölgesi üzerinde de derin etkileri olmuştur. Söz konusu dönemde Hellas'da yaşayan halkların da bu göç dalgasına katıldıklarına inanılmaktadır. Bölgeye yeni gelen yerleşimciler Mısır kaynaklarında Kedi olarak adlandırılan bu yerde yeni yerleşimler kurmuşlardır. Zira bölge kentlerinin kuruluş efsaneleri içerisinde yer alan Aka ve Argonaut izleri bu iddiaya önemli bir dayanak oluşturur¹⁴. MÖ VII. yüzyılda yaşanan Hellen kolonizasyon hareketi sonucunda bölgedeki Hellen varlığı daha da kalıcı hale gelmiştir. Sennakherib döneminde Kilikia'nın İonlar tarafından işgal edilmeye çalışılmış fakat Sannakherib'in bu işgali önleyip, bu başarısının anısına bronz sütunları olan bir tapınak inşa ettirmiştir. Bölge üzerindeki hâkimiyetini tekrardan sağlayan Sennakherib, Babil kentinin bir kopyası olarak Tarsos'u tekrardan inşa ettirmiştir¹⁵. Bölge kentlerinden Soloi'nin kuruluş efsanesinde, kentin Akha, Argos ya da Rodos'ta yer alan Lindos kenti tarafından kurulduğu belirtilmektedir¹⁶. Şayet bu bilgide gerçeklik payı varsa, kentin ilk yerleşimcilerinin ilk göç dalgası ile gelen Hellenler oldukları, Rodos kolonisi iddiası doğruysa da kolonizasyon hareketi sırasında bölgeye gelen kolonistler ile ilk yerleşimcilerin karışmasıyla kurulduğu düşünülebilir. Bu durum bölgeye ilki MÖ 1200 dolaylarında ikincisi ise, MÖ VII. yüzyılda iki ayrı göçün yapıldığını kanıtlamaktadır.

Özellikle Kilikia kıyılarında yer alan diğer yerleşimlerin de Hellen kökenli oldukları söylenebilir. MÖ VI. yüzyılda yaşamış Kariyalı Hellen kâşifi Scylax, Holmi'nin bir Hellen kenti olduğunu ifade eder¹⁷. Selinos ve Zephyrium kentlerinin köken itibarıyla Hellen olduğu düşünülse de kuruluş tarihleri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Pers hâkimiyeti sırasında bölge kentlerinin basmış oldukları sikkelerde de büyük oranda Hellen etkisi göze çarpmaktadır. Kilikia bölgesinde Hellen ilk olarak ilk göç dalgası esnasında yayılmaya başlamıştır. Bununla beraber Hellen alfabesinin kullanılmaya başlanması ikinci göç dalgasından sonraki yıllara rastlamaktadır¹⁸.

Her iki göç dalgası sırasında bölgeye yerleşen işgalciler denizci halklar olması sebebiyle iç bölgelere nüfuz edememişlerdir. Bu dönem içerisindeki yerleşimlerin tamama yakını sahil bölgelerinde yer almaktadır¹⁹. Mısır metinlerinde Kilikia bölgesine Kedi ya da Kode olarak ifade edildiğine daha önce değinilmişti. Asur metinlerinde ise bölge için yine bu ada yakın bir isim olan Kue tabiri kullanılmıştır. Bununla beraber bu dönemde Kue adı Kilikia Kapılarında öte taşınmayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

⁹ Strab. 14.5.10.

¹⁰ Arrian. II. 5.

¹¹ Jones, 1971, 193.

¹² Strab. 14.5.12.

¹³ Waterfield 1998, 679, 647.

¹⁴ Arrian. II. 5; Jones 1971, s. 194.

¹⁵ Hogarth 2004, 50.

¹⁶ Jones 1971, 195.

¹⁷ Scyl. Periplus, 102.

¹⁸ Jones 1971, 195.

¹⁹ Jones 1971, 195.

Adres

Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayalı
Kampüsü-Kırklareli/TÜRKİYE

e-posta: editor@rumelitarh.com

Adress

Kırklareli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of
History, Kayalı Campus-Kırklareli/TURKEY

e-mail: editor@rumelitarh.com

MÖ 858 yılında tahta geçen III. Şulmanu-aşerid, MÖ 852'de tüm Kilikia'yı Asur hâkimiyeti altına sokmuştur²⁰. MÖ 615 tarihinden itibaren Babil kralı Nabupolassar ve kuzeyli göçebe bir halk olan İskitler ile birleşen Med Kralı Kyaxares, MÖ 612 yılında Asur İmparatorluğu'na son vermiştir²¹.

Asur İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasının ardından, Ön Asya, Med, Babil ve Syennesis adlı krallarca yönetilen devletler arasında bölünmüştü. MÖ 550 tarihinde Med Devleti'nin aniden çöküşü ve Kyros yönetimindeki Perslerin yükselişi, Ön Asya'da kurulmuş siyasi dengeyi bozarak, yeni karışıklıklar ve bunalımlara yol açtı; özellikle Anadolu bu karışıklıklardan çok etkilenecek, sonunda tümüyle Pers İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi. Pers İmparatoru Kyros, Medleri ortadan kaldırmasının ardından, batıya doğru genişleyerek Akdeniz limanları ve Anadolu kervan yolları üzerinde tam bir kontrol sağlamak olan amacını gerçekleştirmek için harekete geçti. Bu doğrultuda ilk olarak, barışçı yollardan Kilikia Krallığı'na ele geçirecek, Lydia'nın müttefikleri Mısır ve Babil'den gelmesi mümkün görünen yardım yolunu kapattı²². Kyros, MÖ 547 tarihinde Lydia'yı ortadan kaldırmasının ardından, Kilikia'yı işgal etmek yerine kendine tabi bir siyasi yapı haline getirmekle yetindi²³. Darius'un dönemine kadar bölge yerli Kilikia kralları tarafından yönetilse de Darius tarafından merkeze bağlı bir satraplık haline getirildi. Kilikia satraplığı, Anadolu'nun Toroslardan Akdeniz'e değin uzanan kesimini kapsıyordu; vermekle yükümlü olduğu yıllık vergi, günde bir adetten 360 beyaz at ve 500 talent gümüşü. Bu miktarın 140 talenti Kilikia'daki Pers süvari garnizonuna kalıyordu²⁴. Bununla beraber Nagidus, Kelenderis, Holmi, Pedias Soli, Tarsos, Mallus ve İssos kentlerinin MÖ V. ve IV. yüzyıllarda basmış oldukları sikkeler bölge kentlerinin hem Syennesis Krallığı hem de satraplık idaresi altındaki dönemde belli bir ölçüye kadar bağımsızlıklarını koruduklarını göstermektedir²⁵. Her ne kadar Darius döneminde itibaren bölge, Perslere bağlı bir satraplık haline gelmiş olsa da MÖ V. yüzyılda Kelenderis kentinin bir süre için Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılmış olması bölgedeki Pers hâkimiyetinin ne denli zayıf olduğunu doğrulamaktadır²⁶. Kilikia, MÖ 371 yılında Kappadokia satrapı Datames'in önderliğindeki isyana katılmışsa da isyanın MÖ 361 tarihinde bastırılmasının ardından tekrar Pers hâkimiyetine girmiştir²⁷. Bu dönemde Trakheia ve Pedias'ın iç kesimleri ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bu bölgelerde kabile tipi yaşam tarzı varlığını uzun süre korumuş, Persler bölge kabileleri üzerinde herhangi bir hâkimiyet kuramamışlardır²⁸. Traheiotis'in doğu kısmı ise Pers hâkimiyeti sırasında ve sonrasında Olba'daki yüksek rahipler tarafından yönetilmiştir²⁹.

Hellenistik dönemde Kilikia

MÖ 323 yılında Büyük İskender'in ölümü ardından *diadokh*ların aralarında yaptığı anlaşma sonucunda bölge Filotas'a verildi³⁰. MÖ 321 tarihinde generaller ortaya çıkan yeni şartları görüşmek üzere Orontes Irmağı üzerinde yer alan Triparadeisos kentinde bir araya geldiler. Triparadeisos Kararları olarak bilinen bu görüşmeler sonucunda Kilikia Filoksenos'a verildi³¹. Bununla beraber toplantı sırasında alınan kararlar istendiği şekilde uygulanmadı ve kısa süre sonra generaller arasındaki mücadele tekrardan başladı. MÖ 316'da Eumenes'in ortadan kaldırılmasının ardından Kilikia'nın da dâhil olduğu

²⁰ Sevin 1999, 9.

²¹ Sevin 1982b, 310; Wiseman 1956, 61.

²² Sevin 1982b, s. 311.

²³ Dandamaev- Volgelsang 1989, 277.

²⁴ Hdt. *Historiae*, 2002, III. 90.

²⁵ Jones 1971, 197.

²⁶ Jones 1971, 197.

²⁷ Gershevitch-Fisher 1985, 371-374.

²⁸ Colvin, 2004, 192; Briant 2006, 610.

²⁹ Dignas 2002, 246.

³⁰ Diod. XVIII.3.

³¹ Diod. XVIII.39.

Küçük Asya'nın tamamı Antigonos'un eline geçti³². Eumenes'e karşı Antigonos ile ittifak kuran Kassandros, Seleukos, Ptolemaios ve Lysimakhos bu sefer de fazla güçlenen Antigonos'a karşı ittifak kurdular. Savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Antigonos, donanmasını kuvvetlendirmek için Tripolis, Byblos, Sidon ve Kilikia'da tersaneler kurdu. Özellikle Kilikia'daki tersane gerekli olan kereste ihtiyacını Toros Dağlarından karşılamaktaydı³³. MÖ 318–301 yıllarında meydana gelen bu mücadele sırasında Ptolemaios bir süreliğine Kilikia'yı işgal etse de Demetrios bölgeyi kısa süre içinde geri almıştır³⁴. MÖ 301'deki İpsos Savaşı sonrasında Antigonos'a ait olan topraklar müttefikler arasında paylaşılmış, Appianos'a göre savaş sonrasında Kilikia Lysimakhos'un hâkimiyetine girmiş³⁵ olsa da Kurupedion³⁶ savaşını Seleukos'un kazanması ardında bölgede bazı dönemler haricinde uzun yıllar sürecek olan Seleukos hâkimiyeti başlamıştır³⁷.

Seleukosların hâkimiyeti sırasında bölgede, özellikle Pedias'da, birçok kent kurulmuştur. Bölgenin stratejik açıdan önemini iyi bilen Seleukoslar, İssos Körfezinden geçen sahil yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla bölgede Aegae ve Alexandria ad Issum kentleri kurularak, buralara Hellen ve Makedon kökenli emekli askerleri yerleştirmişlerdir³⁸. Bu dönemde Kilikia Pedias'a ek olarak Kilikia Trakheia'da da bazı kentler kurulmuştur. Seleukos Nikator'un hâkimiyeti sırasında Kalykandus Dağı eteklerinde Seleukia Kalykandus kenti kurulmuştur. Strabon'a göre bahsedilen bu kente bir Hellen yerleşimi olan Holmi'nin yurttaşları yerleştirilmiştir³⁹. Bununla beraber bölgenin Seleukoslar açısından stratejik bir öneme sahip olduğunu kavrayan Ptolemaioslar, bölgeye müdahale etmekte gecikmediler. Donanmaları vasıtası ile Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutan Ptolemaioslar, kolaylıkla Kilikia'nın sahil kesimini ele geçirmişlerdir⁴⁰. Bölge stratejik açıdan önemli olması yanında Ptolemaiosların donanmaları için gerekli olan kerestenin bol miktarda bulunması sebebiyle de önem arz etmekteydi⁴¹. Tüm bunların yanında Ptolemaioslar bölgeden orduları için ihtiyaç duydukları paralı askerleri de sağlamışlardır⁴². Ptolemaioslar her ne kadar Soli, Zephrium ve Korykos gibi stratejik öneme haiz kentleri ele geçirmişlerse de Seleukosların Küçük Asya ile olan bağlantılarını asla engelleyememişlerdir⁴³.

Kilikia'da Roma hâkimiyeti

MÖ 223 yılında Seleukos tahtına çıkan III. Antiokhos kara ve deniz ordusuyla ata mirası olan Küçük Asya'nın tamamını fethetmek için MÖ 197 yılında harekete geçti. III. Antiokhos bu amacını gerçekleştirmek için ilk olarak Ptolemaioslar'ın elinde olan Kilikia'nın kıyı kesimini ele geçirdi⁴⁴. Bununla beraber Thermopylai ve Magnesia Savaşlarını kaybetmesi üzerine MÖ 189'da yapılan Apamiea Barışı sonrasında Kalykandos (Göksu) Irmağı'nın doğusundaki Kilikia haricinde tüm topraklarını kaybetti⁴⁵. III. Antiokhos'un ölümü sonrasında Seleukos Krallığı dâhilinde başlayan iç savaşlar neticesinde devletin Kilikia üzerindeki hâkimiyeti önemli ölçüde azaldı. Bölgede yer alan kentler ve yerel

³² Plut. Eumenes XV-XIX; Diod. XVIII.54,55,72.

³³ Diod. XIX.58.

³⁴ Diod. XX.21,42; Plut. Demetrios XV.XVI.

³⁵ App. Romaika 55.

³⁶ App. 62.

³⁷ Sevin 1982c, 348; Jones 1971, 198.

³⁸ Jones 1971, 198.

³⁹ Strab. 14.5.4; ayrıca bkz. Amm Marc. Rerum Gestarum libri qui Supersunt, 14.8.2.

⁴⁰ Cohen 1995, 51–52; Habricht- Stevenson 2006, 269.

⁴¹ Strab. 14.5.3; Ormerod 1996, 202-203.

⁴² Jones 1971, 199.

⁴³ Jones 1971, 199.

⁴⁴ Bryce 1986, 233.

⁴⁵ Liv. Ab Urbe Condita XXXVIII.38.

hanedanlar bu durumdan yararlanmak için harekete geçseler de gerçekte ortaya çıkan şartlardan en iyi istifade edenler bölgedeki korsanlar olmuştur⁴⁶.

Akdeniz'de gerçek anlamda korsanların doğuşu, hiçbir zaman denizci bir millet olmayan Roma'nın düşüncesizce yaptığı müdahaleler sonucu olmuştur. Bununla beraber Roma'nın Akdeniz dünyasına müdahalesi öncesinde de Ptolemaioslar'ın ve Rodos'un ticaret gemilerine zaman zaman zarar veren korsanların olduğunu Diodoros'tan öğrenmekteyiz⁴⁷. Fakat aktarılan olaylar Doğu Akdeniz'in egemen güçleri tarafından kolaylıkla engellenebilen münferit hadiseler olarak kalmıştır.

Apameia Barışı sonrasında Romalıların Delos'u açık bir liman haline getirmeleri, Rodos'a büyük zarar vermiştir. Bu gelişme sonrasında Rodoslular denizlerdeki üstünlüklerini yitirmeye başlamışlardır. MÖ 171-168 yılları arasında Roma ile Makedonia arasında yapılan III. Makedon harbi sonrasında ortaya çıkan korsan problemi etkisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Bu savaşın sonucunda Makedon deniz gücünün son bulması üzerine Giritli korsanlar rahatlıkla Ege'yi kontrol etmeye başlamışlardır. Ortaya çıkan bu tehlikenin farkında olan Rodoslular bu durumla mücadele etmek için ellerinden gelen çabayı göstermişler, hatta Akhaya Konfederasyonu ve Roma'dan yardım talebinde bile bulunmalarına karşın, Roma'nın destek talebine ilgisiz kalması sonucunda başarılı bir mücadele gösterememişlerdir⁴⁸.

Bu dönemde Doğu Akdeniz'de durum pek farklı değildi. MÖ 190'daki Magnesia Savaşı'nda Romalılar'a yenilen Seleukoslar, Toroslar'ın güneyine kadar olan bütün Küçük Asya'yı Roma müttefiki Bergama'ya terk etmişler, ellerinde yalnızca Kilikia ile Fenike'nin kıyı kesimleri kalmıştı⁴⁹. Buna ek olarak içte yaşanan karışıklıklar ve Ptolemaioslar ile Güney Suriye'nin hâkimiyeti için yapılan mücadeleler hem Mısır hem de Seleukosları oldukça güçsüz bir duruma düşürmüştü. Bu sebeple her iki devlet denizlerde yaşanan sorunlarla ilgili olarak her hangi bir girişimde bulunamamışlardır⁵⁰.

Roma'nı Küçük Asya'daki en önemli müttefiki olan Bergama Krallığı'nın son hükümdarı III. Attalos'un krallığını Roma'ya bırakması ile beraber, MÖ 129 yılında Bergama toprakları üzerinde Asia Eyaleti (=Provincia Asia) kurulmuştur⁵¹. Bununla beraber Romalılar Küçük Asya'nın güney kıyılarını ihmal etmişlerdir. Asia Eyaleti'nin kuruluşundan hemen sonraki yıllarda bölgede otorite boşluğunun ortaya çıkması üzerine Kilikia Trakheia, Lyki, Pamfilya ve Pisidia'da küçük çapta korsan prenslikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Batı Kilikia'nın sarp kısımları korsanların esas barınağı haline gelmişti⁵². Bu şekilde Akdeniz'deki kontrolü ellerine geçiren korsanların, Roma açısından hayati öneme sahip ticaret rotalarında hâkimiyet kurmaları beraberinde Roma'nın müdahalesini kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Roma, ilk olarak Kilikia Trakheia'daki korsanlarla mücadele etmiştir. Praetor M. Antonius MÖ 103 yılında *proconsul* olarak Kilikia korsanlarına karşı savaş açmış, yalnız Kilikia'yı değil, bölgenin yakın çevresindeki yerleri de ele geçirmiştir⁵³. Böylelikle bu bölgede ilk kez toprak elde eden Roma, aynı zamanda Kilikia korsanlarıyla ileride yapılacak kara ve deniz savaşları için önemli bir üs temin etmiştir.

MÖ 102 yılında M. Antonius, Kilikia ile birlikte Pamfilya, Phrygia ve Milyas'ın dâhil olduğu bölge üzerinde Kilikia Eyaleti'ni kurmuştur⁵⁴. Ayrıca bu eyalet Lykaonia üzerinden Kappadokia'ya kadar uzanmaktaydı. Bununla beraber Kilikia Trakheia dışında sayılan yerlerin egemenlik altına alındığı

⁴⁶ Jones 1971, 202.

⁴⁷ Diod. XX.81.4.

⁴⁸ Polyb. Historiæ XXXIII, 15.3-17.

⁴⁹ Demircioğlu 1998, 344.

⁵⁰ Jones 1971, 202.

⁵¹ Magie 1950, 32-33.

⁵² Jones 1971, 202.

⁵³ Long 1866, 66.

⁵⁴ Jeffers 1999, 272.

kuşkuludur. MÖ 92 tarihinde Sulla'nın bu eyalette valilik yaptığı bilinmektedir⁵⁵. Sula, yeniden güçlenen korsanların imhası için bir saldırı planı yapmış olmasına karşın, I. Mithradates Savaşı'nın başlaması nedeniyle planını ertelenmek zorunda kalmıştır⁵⁶.

Roma, çözülemeyen korsan sorununu bir süre sonra tekrar ele almak zorunda kalmıştır. Bu iş için yeni görevlendirilen kişi şimdiye kadar atanan Kilikia *proconsullerinin* en başarılısı olan Publius Servilius Vatia'dır⁵⁷. Her geçen gün biraz daha güçlenen korsanlar, Mithradates'in de yardımlarıyla Kilikia kıyılarında sahip oldukları tersanelerde yeni gemiler yapmışlardır. Bu şekilde tüm kıyı devletlerini haraca bağlayan korsanlar, yavaş yavaş politik bir güç olmaya da başlamışlardır⁵⁸. Zira siyasal çekişmelerin kurbanı olup da memleketlerini terk eden kişiler korsanlara sığınmaktaydı. Korsanlar, zamanla cüretlerini o denli arttırmışlardır ki, Sulla'nın Mithradates ile Dardanos Barışı'nı yaptığı sırada Samothrake, Klazomenai, Samos ve Iasos kentlerini yağmalamışlardır⁵⁹. Servilius Vatia, korsanları kanlı bir savaşta yenerek, onların işgal ettiği güney kıyılarındaki kentlerin bir bölümünü ele geçirmiştir. Bununla beraber Roma, bölgede kalıcı bir barış sağlayamadı. Aksine korsanlar Roma ile daha bir cesaretle savaşmaya devam etmişlerdir.

III. Mithradates Savaşı başladığı sırada L. Licinius Lucullus, Kilikia valisiydi⁶⁰. Bu savaş sırasında Mithradates'in Eumakhos komutasında güneye gönderdiği ordu bir süreliğine Kilikia'yı ele geçirse de Roma'nın müttefiki olan Galat prensi Deiotaros'un komutasındaki birlikler bölgeyi tekrardan ele geçirmişlerdir⁶¹.

III. Mithradates Savaşı'nın devam ettiği sırada Roma'da *Senatus*, birçok tartışma ve mücadeleden sonra, denizlerdeki güvenliği sarsmış olan korsanlara karşı yapılacak seferi komutanlığı, *Lex Gabinia* yasasıyla Pompeius Magnus'a verdi. Pompeius, MÖ 67 yılında güçlü bir donanma ve kara ordusunun başına geçerek 90 gün gibi kısa bir sürede Akdeniz'i korsanlardan temizledi⁶². Bir süre Kilikia'da kalan Pompeius, eyalette bazı düzenlemeler yaparak eyaletin toprakları iç bölgelere doğru genişletildi ve böylece eyaletin batı sınırı Asia Eyaleti'ne kadar uzatılmış oldu. Bu dönemde Tarsos, Kilikia Eyaleti'nin *conventusu* yani yargı merkezi haline getirildi⁶³. Korsanlara karşı elde ettiği başarının ardından Caesar ve Cicero tarafından desteklenen bir öneri ile III. Mithradates'e karşı devam eden savaşın komutanlığına getirildi⁶⁴.

Kilikia Eyaleti'nde *proconsullük* yapmış bir diğer önemli kişi ise Cicero'dur. I. *Triumvirlik* döneminde muhtemelen MÖ 51–50 yılları arasında valilik yapan Cicero, eyaletin yönetiminde Luculus'un görüşlerini izleyerek, halkın yanında olmuş ve adaletiyle de örnek teşkil etmiştir. Bununla beraber kendisinde sonra Kilikia valiliğine getirilen Appius Cladius Pulcher ise eyaletini korsanlardan daha kötü yağmalamıştır⁶⁵.

Pompeius'un yaptığı düzenlemeler sırasında çok geniş bir bölgeye yayıldığı görüldüğü Kilikia Eyaleti, Roma'da başlayan siyasal olaylar ile ilgili olarak Asia Eyaleti'nin önem kazanması ile beraber

⁵⁵ Chapot 2004, 21.

⁵⁶ App. Mithradates 57.

⁵⁷ Souza 2002, 128.

⁵⁸ Souza 2002, 127.

⁵⁹ Souza 2002, 127.

⁶⁰ Shipley 2000, 394.

⁶¹ Ramsay 1997, 260–261.

⁶² App. 96; Freeman 2003, 404.

⁶³ Jones 1971, 203.

⁶⁴ Rostovtzev 1960, 122.

⁶⁵ Stockton 1988, 227–254.

dağılmaya başladı. MÖ 49 yılından sonraki düzenlemelerde üç Frygia *conventus*luğu, Laodikeia (Eskihisar), Apameia (Dinar) ve Synnada (Şuhut) Kilikia'dan alınarak Asia Eyaleti'ne bağlandı⁶⁶.

MÖ 44 yılında Caesar'ın öldürülmesi ile beraber Roma'da içi savaş kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bu sırada Suriye valiliğine atanan Dolabella, görev yeri olan eyalete gitmeden önce asıl arzusu iç savaşta kullanmak için gerekli olan parayı Asia'dan toplamaktı. Bu amaçla komutanlarından Lucius Figulus'u Rodos, Lykia ve Kilikalılar'dan gemiler satın almak için görevlendirdi⁶⁷. Bu sırada Roma'da durum değişmiş ve Dolabella halk düşmanı ilan edilmişti. Suriye valisi olan Cassius, Dolabella'nın ortadan kalkmasının ardından ona yardım eden kentleri cezalandırmak için harekete geçti. İşe Tarsos kentini cezalandırmakla başladı. İlk olarak kent halkı ağır para cezası ödedi, sonra toprakları yağmalandı, altın ve gümüşten ne kadar adak eşyası varsa, hepsi alınarak eritildi ve sikke bastırıldı, sonra da kentin halkı köle olarak satıldı. Bununla beraber MÖ 42 yılında Philippi'de peş peşe yapılan savaşlar sonrasında Brutus ve Cassius, Antonius karşısında yenilgiye uğradılar; sonunda her ikisi de intihar etti. Savaşın galipleri olan Antonius ve Octavianus, MÖ 40 tarihinde Brundisium'da imparatorluğun paylaşılması konusunda yeni bir anlaşmaya vardılar. Bu tarihten sonra Kilikia'nın da dâhil olduğu doğu toprakları Antonius'a bırakıldı. Doğudaki toprakların kontrolünü elinde tutan Antonius, Parthların olası saldırılarını önlemek ve onlarla Roma toprakları arasında tampon bir bölge durumunda olacak vasal krallıklar kurmuştur. MÖ 39 yılında yapılan bu düzenlemeye göre Polemon'a Kilikia'nın bir bölümü verilmiştir⁶⁸. Küçük Asya'da gerekli gördüğü düzenlemeleri yaptıktan sonra Antonius, Suriye'deki Antiokheia'ya giderek orada Kleopatra ile evlenmiştir. Bu evlilik sırasında içinde Kilikia'nın da bulunduğu pek çok Roma toprağını Kleopatra'ya vermiştir⁶⁹. Antonius'un bölge üzerindeki hâkimiyeti uzun sürmemiş, MÖ 31 yılında Actium'da yapılan savaşı Octavius'un kazanması sonucunda tüm Roma topraklarının idaresi ve dolayısıyla da Kilikia'nın da kontrolü Octavius'a geçmiştir⁷⁰.

İç savaşlar sonunda yıpranan Cumhuriyet, Augustus ile birlikte değişmiş, geniş toprakların yönetimi tek bir kişinin eline geçmiştir. MÖ 27 yılında *Senatus* Augustus'a eyaletlerin idaresi konusunda yetkiler vermiş, Augustus da ilk iş olarak oldukça geniş sınırları bulunan eyaletlerin idaresine ikiye ayırmıştır. Bu tarihten sonra eyaletler İmparatorluk ve *Senatus* eyaletleri şeklinde idare edilmişlerdir⁷¹. Augustus'un eyalet sistemindeki ayırmda İmparatorluk eyaletleri *legion* kuvvetleri bulunduranlar, *Senatus* eyaletleri ise bundan yoksun olanlar diye kısaca tarif edilebilir⁷². Augustus'un yönetimi altındaki eyaletlere, eskiden *consullük* ve valilik yapmış senatörler arasından seçtiği kişileri vali olarak atamıştır. Bu vali, atandığı eyaleti Augustus'un vekili sıfatıyla ve onun emirleri doğrultusunda yönetiyor, aynı zamanda eyaletin içinde bulunan askeri birliklerin komutanı oluyordu. *Senatus* eyaletleri ise eskiden *consullük* ya da *praetorluk* yapmış kişiler arasından seçilen valiler tarafından yönetiliyordu⁷³. Bu sırada Küçük Asya eyaletleri arasında yer alan Kilikia, sınırda olması ve henüz içinde askeri birlikler bulunmaması nedeniyle Augustus'un *legatileri* tarafından yönetilecekti. Böylelikle eyalet içinde *legion* kuvveti bulunmamasına karşın İmparatorluk eyaletleri arasında yer almıştır⁷⁴. Augustus'un yönetimi sırasında bölgede yer alan Ninica'ya koloni statüsü verilerek adı Colonia Iulia Augusta Felix Ninica olarak değiştirilmiştir. Bahsedilen koloni "*titular*" koloni tipindedir. Bu koloniler, kentlerin bünyelerini

⁶⁶ Cic. *Pro Rabirio Postumo*, 56.

⁶⁷ Ramsay 2004, 196–197.

⁶⁸ App. V. 75; Vell. Res Gestae Divi Augusti II, 84.2.

⁶⁹ Jones 1971, 209.

⁷⁰ Özsait 1982a, 372.

⁷¹ Lewis- Reinhold 1966, 31.

⁷² Akşit 1985, 51.

⁷³ Özsait 1982b, 380.

⁷⁴ Smith 1856, 622.

değiştirmeden, oraya kolonistler göndermeden koloni unvanı ve koloni hukuku verilmesi ile oluşan kolonilerdir⁷⁵.

Tiberius döneminde Doğu Kilikia kralının ölmesi üzerine bölge MÖ 17 yılında Suriye eyaletine katılmıştır⁷⁶. Cassius Dio aktardığı bilgiye göre Kilikia kıyılarının bir bölümü Caligula (MS 37–41) döneminde Kommagene kralı Antiokhos'a verilmiş fakat kısa bir süre sonra tekrar geri alınmıştır⁷⁷. Antonius Pius (MS 138–161) ya da Hadrianus (MS 117–138) döneminde İsauria ve Lykaonia'nın güney tarafları Galatia'dan alınarak Kilikia'ya bağlanmıştır⁷⁸. Valerianus, (MS 253–260) 260 yılında Edessa'da Sasani kralı I. Şapur tarafından tutsak alınmıştır. Bu başarı sonrasında Sasaniler Kilikia'ya girmişler ve Tarsos'u tamamen tahrip etmişlerdir. Fakat Gallienus (MS 253–268) tarafından bölgeden çıkarılmışlardır⁷⁹. Diokletianus'un (MS 284–305) saltanatının başlangıcında Küçük Asya'da yer alan eyaletlerde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre Kilikia eyaleti; İsauria ve Kilikia olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır⁸⁰. MS 379–395 yılları arasında tahtta bulunan Theodosius'un ölümü sonrasında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış ve Kilikia bu tarihten sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun toprakları içerisinde yer almıştır⁸¹.

Sonuç

Kilikia bölgesi, jeopolitik konumuna ek olarak sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları sebebiyle tarihin erken dönemlerinden itibaren pek çok siyasi yapının iştahını kabartmış ve bu bağlamda bölge, sürekli olarak dış güçlerin etkisi altında kalmıştır. Kilikia, özellikle Son Bronz Çağı'nda Mısır, Hitit ve Assur gibi dönemin en güçlü devletlerinin hâkim olmak için mücadele ettiği bir bölge olmuştur. Bronz Çağı'na son veren Deniz Kavimleri Göçü hadisesi tüm Yakın Doğu'da olduğu gibi Kilikia bölgesini de derinden etkilemiştir. Söz konusu gelişme sonrasında Kilikia, Pers egemenliğine kadar görece olarak dış etkilerden azade bir şekilde tekâmül sürecini gerçekleştirmeye çalışmıştır. MÖ VI. yüzyıl ortalarından itibaren Kilikia, her ne kadar Pers egemenliğine girmişse de MÖ 401 yılına kadar Pers vasalı olan yerel Syennesis Krallığı tarafından; MÖ 401-333 yılları arasında ise doğrudan Pers satraplık örgütlenmesine dâhil edilmek suretiyle idare edilmiştir.

MÖ 333 tarihinde gerçekleşen İssos Savaşı sonrasında Kilikia, İskender İmparatorluğu'na katılmışsa da Büyük İskender'in MÖ 323'de hayatını kaybetmesi sonrasında *diadokhlar* arasında yaşanan mücadele sırasında sıklıkla el değiştirmiştir. Bölge, ilk olarak Filotas'a verilmişse de *diadokhlar* arasında yaşanan çatışmalar ile bağlantılı olarak kısa süre içinde Antigonos'un eline geçmiştir. Özellikle bu dönemde Antigonos, bölgenin zengin orman kaynaklarından yararlanarak güçlü bir donanma kurmuştur. MÖ 301 tarihindeki İpsos Savaşı sonrasında Kilikia kısa süre Lysimakhos'un eline geçmiş fakat MÖ 281 yılında meydana gelen Kurupedion Savaşı sonucunda Seleukos bölgeye egemen olmuştur. Bununla beraber Kilikia, sahip olduğu stratejik konum dolayısıyla Roma egemenliğine kadar geçen süreçte Ptolemaioslar ve Seleukoslar arasında defaatle el değiştirmiştir. Zaman içerisinde bölgedeki güç boşluğundan yararlanan korsanların büyük bir tehdit olarak ortaya çıkması sonucunda Roma, söz konusu soruna çözüm bulmak amacıyla Kilikia'daki hadiselerle müdahil olmuştur. Kilikia eyaletinin kurulmasını müteakip bölgeye atanan *proconsuller*in neredeyse tamamı bölgedeki sorunlara çözüm bulmak yerine yerel halka ağır veriler yükleyerek servetlerini arttırmaya çalışmışlardır. Kilikia eyaletinin kaderi Roma'da yaşanan

⁷⁵ Özsaıt, 1982b, 380.

⁷⁶ Collins 2005, 203.

⁷⁷ Cass. Dio. Historia Romana LIX. 8.

⁷⁸ Burrell 2004, 220.

⁷⁹ Dodgeon-Lieu 1991, 49, 51, 54–55.

⁸⁰ Özsaıt 1982b, 401.

⁸¹ Gibbon 2004, 90.

gelişmelerle bağlantılı bir seyir izlemiştir. Ayrıca Roma'nın doğudaki en önemli rakibi olan Parthlar da bölgenin kaderi üzerinde zaman zaman belirleyici olmuştur. Roma, stratejik, coğrafi ve demografik sebeplerle kontrolü zor ve yönetilmesi güç olan bölgelerde yapmış olduğu gibi Kilikia'nın idaresinde *proconsullere* ek olarak yerel idarecilerden azami oranda istifade etmiştir. *Principatus* döneminde ise bölgenin sınırları sıklıkla değişmiş ve ilerleyen tarihlerde zaman zaman Parthlar ile Roma arasında yaşanan mücadele ile bağlantılı olarak çatışma sahasına dönüşmüştür. Theodosius'un ölümü sonrasında ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir.

Kaynakça

Antik kaynaklar

- Ammianus, M. (1963). *Rerum Gestarum libri qui Supersunt*. (J.C. Rolfe, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Appianos. (1955). *Romaika: Syriake*. (H. White, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Cassius, D. (1961). *Historia Romana*. (E. Car, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Diodoros. (1953). *Bibliothèque Historique*. (C. H. Oldfather, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Flavius, A. (2005). *Anabasis (İskender'in Seferi)*. (Yiğit Değer Bengi, çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Herodotos. (2002). *Historiae (Herodot Tarihi)*. (Müntekim Ökmen, çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros. (1967). *İliada (İlyada)*. (A. Erhat-A. Kadir, çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Livius. (1957). *Ab Urbe Condita*. (B.O. Foster, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Marcus T. C. (2001). *Pro Rabirio Postumo*. (Mary Siani-Davies, ed.) Oxford: Oxford University Press.
- Paterculus, V. (1924). *Res Gestae Divi Augusti (Compendium of Roman History)*. (F.W. Shipley, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Plutarkhos. (1948). *Bioi Paralleloï: Eumenes*. (B. Perin, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Polybios. (1954). *Historiai (The Histories of Polybius)*. (W.R. Paton, ed.) London: Loeb Classical Library.
- Scylacis, C. (1965). *Periplus. Geographi Graeci Minores I*. (C. Müllerus, ed.) Hildesheim.
- Strabon. (2005). *Geographika XII-XIII*. (A. Pekman, çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern kaynaklar

- Akşit, O. (1985). *Roma İmparatorluk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Briant, P. (2006). *From Cyrus to Alexander*. Pennsylvania: Eisenbrauns.
- Bryce, T. (1986). *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources*. Tusculanum: Museum Tusculanum Press.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors*. Boston: Brill.
- Chapot, V. (2004). *The Roman World*. New York: Biblio and Tanen Publishers.
- Cohen, G. M., (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Island and Asia Minor*. California: University of California Press.
- Collins, S. D. (2008). *Blood of the Caesars*. Hoboken: John Wiley and Sons.
- Colvin, S. (2004). *The Greco-Roman East*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dandamaev M. A.- Volgelsang, W. J. (1989). *A Political History of the Achaemenid Empire*. Leiden: Brill.
- Demircioğlu, H. (1998). *Roma Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Desideri, P. (1990). "Cilcia from Kizzuwatna to the First Century B.C.", Türk Tarih Kurumu Bildirileri.
- Dignas, B. (2002). *Economy of the Sacred in Hellenistic and Roman Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press.
- Dodgeon, M. H. - Lieu, S. (1991). *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars (A.D. 226–363)*. London and New York: Routledge.
- Erman, A. (1995). *Ancient Egyptian Poetry and Prase*. New York: Courier Dover Publications.
- Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma*. Anakar: Dost Kitapevi Yayınları.
- Gershevitch, I.-Fisher, W. B. (1985). *The Bambridge History of Iran*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbon, E. (2004). *History of The Decline and Fall of The Roman Empire*. Montana: Kessinger Publishing.
- Goetze, A. (1962). *Cilicians*. *Journal of Cuneiform Studies*, XVI/ 2, 48-58.
- Habricht, C.-Stevenson, P. (2006). *The Hellenistic Monarchies*. Michigan: University of Michigan Press.
- Hogarth, D. G. (2004). *The Ancient East*. Montana: Kessinger Publishing.
- Jeffers, J. S. (1999). *The Greco-Roman World of the New Testament Era*. Westmont: InterVarsity Press.
- Jones, A. H. M. (1971). *The Cities of The Eastern Roman Provinces*. Oxford: Oxford University Press.
- Lewis, N. - Reinhold, M. (1966). *Roman Civilization II*. New York: Harper and Row.
- Long, G. (1866). *Decline of the Roman Republic*, London: Bell and Daldy.
- Luckenbill, D. D. (1989). *Ancient Records of Assyria and Babylon*. London: Histories and Mysteries of Man.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor*. Princeto: Princeton University Press.
- Ormerod, H. A. (1996). *Piracy in the Ancient World*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Özsait, M. (1982). *Anadolu'da Hellenistik Dönem*. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* (s. 334-378). Ankara: Görsel Yayınlar.
- Özsait, M. (1982). *Anadolu'da Roma Egemenliği*. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* (s. 380-414). Anakara: Görsel Yayınlar.
- Ramsay, W. M. (1997). *Historical Commentary on Galatians*. Michigan: Kregel Publications.
- Ramsay, W. (2004). *The Cities of St. Paul*. Montana: Kessinger Publishing.
- Rostovtzeff, M. (1960). *Rome*. Oxford: Oxford University Press.
- Seager, R. (2005). *Tiberius*. New Jersey: Blackwell Publishing.
- Sevin, V. (1982). *Anadolu'da Pers Egemenliği*. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* (s. 310-332). Ankara: Görsel Yayınlar.
- Sevin, V. (1999). *Yeni Asur Sanatı I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Shiple, G. (2000). *The Greek World After Alexander*. London and New York: Routledge.
- Smith, W. (1856). *Dictionary of Grek and Roman Geography*. London: Walton and Mabery.
- Souza, P. (2002). *Piracy in the Graeco-Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stockton, D. (1988). *Cicero*. Oxford: Oxford University Press.
- Waterfield, R. (1998). *The Histories*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiseman, D. J. (1956). *Chronicles of Chaldean Kings*. London: British Museum Press.